

Periodisme desestabilitzador

L'estil periodístic de M. C. Reyna

Martí Domínguez

Anna Mateu

George F. Will, celebrat columnista en *The Washington Post*, guanyador del premi Pulitzer, reflexionava sobre l'ofici d'escriure articles: «Un columnista gaudeix de molta llibertat i està obligat a fer-ne ús. En això rau la seua feina. El seu pensament –que inevitablement significa, fins a un cert punt, la seua personalitat– ha d'expressar-se en el que faça. (...) Si la columna té èxit voldran llegir-lo a ell. I això passa perquè, en cert sentit, fins el pitjor columnista és una mena d'artista. Allò que va fer de Van Gogh un geni fou la seua manera particular de veure els gira-sols. El que distingeix

un columnista valuós és la seua particular manera de veure el paisatge.» (Citat en Grijelmo, 2001: 137). Sens dubte, George F. Will té raó quan diu que allò que justifica l'existència del columnista és la seua manera d'enfocar un tema, de presentar-lo al lector, fent ús de la llibertat que li dona la tribuna del diari on escriu. Un columnista projecta la seua percepció de la realitat, tant se val que siga vangoghiana, abstracta o hiper-realista. En qualsevol cas, l'estil –més que no la informació que puga divulgar– fa el columnista.

És important destacar aquesta particularitat del columnisme, com a modalitat cabdal dels gèneres periodístics. Allò que determina l'èxit d'un columnista és la seua manera, la forma de traure punta a un tema, la seua capacitat incisiva en l'anàlisi i en la presentació de les dades. No és tan important el que es diu com la manera com es diu, fins a l'extrem que el lector busca en el seu diari les signatures dels seus columnistes preferits i les segueix no pel que diuen sinó per com ho diuen. Temes que potser no llegirien en el seu format de notícia o crònica tenen una lectura compulsiva en les seccions d'opinió del diari. D'aquesta manera, si el diari en si mateix és un generador d'opinió, la columna –una bona columna– és un complement del mitjà,

Martí Domínguez és escriptor i articulista. Doctor en Biologia, professor titular de Periodisme de la Universitat de València i director de la revista *Mètode*. Una part dels seus articles està aplegada als reculls *Peiximinuti* i *Bestiari*, i fruit del seu treball com a periodista va rebre el Premi Nacional de Periodisme l'any 2007. Com a novel·lista, és autor de *Les confidències del comte de Buffon*, guanyadora dels premis Andròmina, Crexells i de la Crítica de la Universitat de València; *El secret de Goethe*, premi Prudenci Bertrana i de la Crítica de la Universitat de València, i finalment de *El retorn de Voltaire*, que va rebre el premi Josep Pla, i que s'ha traduït a diversos idiomes. Anna Mateu és periodista i cap de redacció de *Mètode*, revista de divulgació de la ciència de la Universitat de València. Actualment, prepara la seua tesi doctoral sobre comunicació de la ciència, centrada en les relacions entre columnisme i medi ambient.

que potencia, de vegades d'una manera definitiva, la línia editorial. El columnista tria el seu estil, i allò diferencial del columnisme és la subjectivitat i la mirada pròpia. Aquesta mirada particular fa que de vegades els columnistes tinguen mala reputació dins del gremi periodístic, i fins i tot alguns d'ells en són conscients i d'una manera paradoxal es declaren hostils a la influència que exerceixen. Com ara J. J. Pérez Benlloch, que considera l'articulisme un luxe que produeix més confusió que llum (Domínguez, 2010: 100).

D'aquesta manera, els mitjans es debaten entre la necessitat de comptar amb signatures que potencien les línies ideològiques del diari, amb el risc que duu aparellat, o bé de prescindir-ne i buscar la fidelització dels lectors per altres vies, amb bons reportatges i entrevistes en exclusiva. Tot i això, un columnista molt seguit és una aposta segura per a un diari, sempre que es mantinga dins de l'estratègia editorial del mitjà. Tanmateix, de vegades, el poder que arriba a atresorar alguna d'aquestes signatures pot posar contra les cordes el mitjà que les acull, en trobar-se presoner de les seues opinions, d'aquella mirada pròpia, subjectiva, i de vegades fins i tot arrogant, que pot arrossegar el diari cap a postures que poden incomodar la direcció o els propietaris de l'empresa. En aquest sentit, un cas molt interessant d'estudi és el paper desenvolupat per la periodista María Consuelo Reyna (València, 1944), que des de les seues columnes del diari *Las Provincias* durant les dècades de 1980 i 1990 va incidir de manera molt important sobre la vida de la societat valenciana.

LA PRIMAVERA DE LAS PROVINCIAS I MARÍA CONSUELO REYNA

A la mort del dictador Francisco Franco, l'any 1975, el diari *Las Provincias* era l'única capçalera privada valenciana. La resta de mitjans generals impresos (*Jornada* i *Levante* a València, *Información* a Alacant i *Mediterráneo* a Castelló) formaven part de la cadena de propietat estatal «Prensa del Movimiento», i per tant la seua línia editorial responia totalment als interessos i postulats del discurs franquista. En aquell moment, *Las Provincias* s'havia consolidat com el periòdic amb més difusió de la província de València (Xambó, 2011: 80) i era l'únic que havia optat per una línia una mica crítica i independent amb el poder. Era, per tant, un mitjà amb gran repercussió en l'opinió pública, amb vocació valencianista i un clar desig de convertir-se en el diari de referència de tots els valencians, seguint els passos del seu homòleg *La Vanguardia*. El diari, dirigit per José Ombuena, havia viscut una certa obertura en 1972, amb l'arribada a la subdirecció de María Consuelo Reyna, pertanyent a la família propietària del diari. Aquesta periodista anteriorment havia estat directora de la revista juvenil *Españolín* i creadora de l'agència Colpisa, a més de delegada de la censura a València a finals dels seixanta. A partir de 1972, va començar a exercir en la pràctica de directora de *Las Provincias*; com assenyala Vicent Flor (2010: 118) «José Ombuena fou formalment el director fins al falliment, però qui realment dirigia el periòdic era ella». Des de l'arribada de Reyna al diari fins a 1978 es va viure l'etapa coneguda com la «primavera de *Las*

Provincias», un període en què el rotatiu va experimentar una certa renovació de la plantilla i va donar cabuda a intel·lectuals i gent provinent de la Universitat de València, institució que anys més tard es convertirà en blanc de les crítiques més ferotges del diari. És durant aquesta època que *Las Provincias* va destacar per abanderar les primeres campanyes ciutadanes en defensa de l'espai natural de la Devesa del Saler (on s'havia projectat de fer una gran urbanització que hauria significat la destrucció de l'ecosistema) i a favor de la conversió de l'antic llit del riu Túria en zona verda. El diari va protagonitzar la primera campanya mediàtica important sobre una qüestió mediambiental a Espanya, coincidint amb l'emergència del moviment ecologista i ciutadà (Mateu i Domínguez, 2011). Una campanya orquestrada principalment per la jove María Consuelo Reyna, i on trobem una primera mostra dels recursos que caracteritzaran posteriorment els seus textos, com ara el fet d'erigir-se en portaveu dels interessos de tots els valencians (Mateu i Domínguez, en premsa). També es va perfilant el seu estil desimbolt, la seua lleugeresa en el moment de tractar les dades, la manipulació de les informacions per als seus objectius (en aquest cas per una bona causa: la defensa del bosc del Saler), la forma de presentar els seus dubtes sense tindre una informació ben contrastada, inclús apel·lant a un sisè sentit:

Llámenlo sexto sentido, intuición, recelo o lo que mejor les parezca, pero desde hace unos cuantos días, poco más o menos desde finales de agosto, hay algo que me hace pensar que el proyecto de convertir el viejo cauce del Turia en el jardín que Valencia

necesita, no va por buen camino. ¿Pruebas concretas? Absolutamente ninguna.

María Consuelo Reyna, «¿Otro “caso” Saler?», *Las Provincias*, 18 de setembre de 1973.

Durant aquesta etapa, *Las Provincias* va acollir col·laboradors de l'oposició i va obrir el diari al debat autonòmic. Ja en plena transició, el 9 d'octubre de 1977, i en ple procés autonòmic, *Las Provincias* va publicar íntegre el poema *Poble* de Vicent Andrés Estellés, el qual havia estat periodista al diari des dels anys cinquanta i cap de redacció en els setanta. El diari introduïa el poema amb aquest text en català, amb algunes faltes ortogràfiques, però tot i això molt indicatiu d'aquest oberturisme cap a posicions més progressistes:

Las Provincias dóna, amb motiu d'aquesta important ocasió, el text íntegre del parcialment conegut poema de Vicent Andrés Estellés, *Poble*. Cal dir que està signat a 1975, quan el despertar autonomista del poble valencià es ja irreversible...

Aquest text, llegit sempre parcialment, pot considerar-se, sense dubte, com una peça fonamental en la contribució d'un poeta al moviment de reivindicacions populars i retrobament de la seua identitat.

Més enllà, però, del seu indubtable valor literari, encara estant moltíssim, hi ha de reconèixer la veu del poble, d'un poble que s'acosta al seu moment, hui mateixa.

Las Provincias, 9 d'octubre de 1977.

Encara el 1978, el diari es mostrava partidari del procés autonòmic i va reivindicar el dret d'autodeterminació del poble valencià, fins i tot a través d'editorials¹ i de la columna de la subdirectora, que apareixia

sota l'epígraf de «País». No obstant això, aquesta línia valencianista i autonomista va anar virant aquell mateix any, com mostra aquest article de Reyna de maig de 1978 on ja esgrimeix el diari com una arma en contra del que ella considera l'amenaça catalanista:

Un grupo de catalanes –que no Cataluña– intentan apropiarse de nuestra historia, de nuestra cultura, de nuestras obras de arte, de nuestros escritores... Eso me duele profundamente y, a lo largo de estos últimos días, se ha demostrado que nuestro periódico está dispuesto a ir hasta donde sea preciso en defensa de todo lo valenciano.

María Consuelo Reyna, «Convivir, respetar, construir», *Las Provincias*, 20 de maig de 1978.

A partir d'aquest moment el periòdic es va convertir, en paraules de Francesc Viadel, en el «garrot *blaver* contra qualsevol valencianisme progressista o indici de modernitat i, per tant, també la trona pública, legitimadora, de personatges vinculats a la violenta extrema dreta anticatalanista» (Viadel, 2010: 109). Una primavera de *Las Provincias* que malauradament fou molt curta i va donar ben pocs fruits al poble valencià. Tot i que entre aquests, i és just reconèixer-ho, figura la conservació del Saler i de l'Albufera.

LA BATALLA DE VALÈNCIA I MARÍA CONSUELO REYNA

A partir de 1978, la línia editorial de *Las Provincias* es va basar fonamentalment en el discurs anticatalanista, regionalista i espanyolista, animant la confrontació i crispació entre els valencians, en un procés que ha

estat batejat com la Batalla de València. Els moments de màxima tensió es varen produir durant el procés preautonòmic i durant el govern del socialista Joan Lerma (1982-1995). Al capdavant d'aquesta croada anticatalanista i conservadora es va situar María Consuelo Reyna, aleshores subdirectora del diari i «la protagonista més indiscutida», segons el periodista Adolf Beltran (2002: 214). Sorprenentment, Reyna va voler explicar el motiu del seu dràstic canvi de postura, en un article titulat «Adiós al País Valenciano», on ja es veuen dues de les línies que marcaran el seu discurs durant la resta de la seua etapa al capdavant de *Las Provincias*: la referència negativa als catalans (i a tot allò català) i l'oposició frontal al pensament de Joan Fuster:

Durante mucho tiempo pensé que el término país valenciano podía ser el adecuado para nuestra región. [...] ... si detrás de ese nombre no hubiera un proyecto político que lo que pretende es anular nuestra región.

Lo vi claro gracias a un libro de Fuster que recomendando encarecidamente a los que, como yo, creyeron que el término país valenciano era totalmente inofensivo. [...]

Quizá, como dice Fuster, yo pertenezca a esos puristas que prefieren hablar en nombre de la historia y, si quiere, de las añoranzas personales. Todo, antes que secundar una muy hábil e inteligente maniobra para borrar a nuestra Valencia del mapa e integrarla en esa Gran Cataluña, que algunos parecen desear.

María Consuelo Reyna, «Adiós al País Valenciano», *Las Provincias*, 24 de maig de 1980.

Aquest canvi d'opinió de la periodista, quasi un canvi de paradigma, com qui passa

de l'heliocentrisme al geocentrisme, encara resulta molt cridaner als nostres dies. Si durant la *primavera* de *Las Provincias* s'hi va escoltar aquell trèmul i tímid espinguet patriòtic, amb Vicent Andrés Estellés com a protagonista (destacant la seua obra per la seua contribució «al moviment de reivindicacions populars i retrobament de la seua identitat»), en el moment de la seua mort, en 1993, María Consuelo Reyna també va canviar de discurs, i va aprofitar la necrològica d'Estellés per a presentar-lo com «un gran poeta en castellano»:

Cuando un gran poeta como Vicente Andrés Estellés —que hoy recibe a título póstumo la medalla de oro de las Bellas Artes— muere, se corre el riesgo de reducir su vida a los últimos años, a unos años en que tuvo una militancia clara y dar así una visión parcial de su vida y de su obra.

[...] recuerdo a Estellés, poeta, gran poeta, en castellano, capaz de escribir versos hermosísimos, porque para él —valenciano parlante de nacimiento— el castellano era una lengua aprendida con esfuerzo, con tesón, una lengua que cincelaba en cada uno de sus versos, en los que así queda reflejada su conquista del castellano. [...]

Y este Estellés universal, gran poeta en castellano, sería una lástima que se perdiera por intereses de unos pocos.

María Consuelo Reyna, «Un gran poeta», *Las Provincias*, 19 de maig de 1993.

D'aquesta manera, el discurs manipulador de María Consuelo Reyna va capitalitzar la primera democràcia valenciana. La seua posició, i la del partit que va impulsar, Unió Valenciana, se centrà en la batalla dels símbols i va desvirtuar en

molts aspectes el procés de transició al País Valencià. La periodista va ser també clau en la victòria del PP en les autonòmiques de 1995 i la consegüent arribada d'Eduardo Zaplana a la presidència de la Generalitat Valenciana, la qual cosa va significar per al valencianisme cultural un daltabaix quasi irreparable. El mateix dia de les eleccions autonòmiques de 1999, María Consuelo Reyna es dirigia als lectors, comminant-los a votar amb el cap, i facilitar així la reelecció d'Eduardo Zaplana:

Lo realmente importante es cómo nos han gobernado a lo largo de los cuatro años de legislatura. Las elecciones no se ganan en las campañas, sino por la labor de un gobierno ya sea autonómico o municipal. O nacional, cuando toque el turno.

En eso es lo que hemos de pensar a la hora de depositar nuestro voto. Cómo estaba nuestra Ciudad, nuestro pueblo en 1995 y cómo está ahora y, según el resultado, votar al que lo haya hecho bien o castigar a quien lo haya hecho mal. Pero decidiendo por nosotros mismos. En conciencia. Con la cabeza, que para algo la tenemos.

María Consuelo Reyna, «Hoy elegimos el futuro», *Las Provincias*, 13 de juny de 1999.

El seu poder per a condicionar la vida política del país va ser tan gran com determinant, primer com a subdirectora, i a partir de 1992 ja com a directora. A través de les seues columnes, Reyna va disposar d'una tribuna des d'on criticava feroçment aquells amb qui dissentia, i lloava i subratllava les virtuts d'aquells, que, com ella, defensaven «els símbols dels valencians», tals com la senyera i la «llengua valenciana». Gran part d'aquest poder derivava del seu estil perio-

dístic, que va tindre una excepcional rebuda entre la classe mitjana valenciana, per ser clar i contundent, unidireccional i reaccionari, i totalment desproveït d'aparell crític.

L'ESTIL

DE MARÍA CONSUELO REYNA

Les columnes de María Consuelo Reyna varen destacar de seguida per la seua potent personalitat, per la rotunda mirada pròpia, del tot *desacomplexada*, i des del primer moment comptà amb un gran nombre de seguidors. El seu discurs es caracteritzava per utilitzar un llenguatge senzill i directe, sovint una mica descurat i sense complicacions lèxiques, en un intent d'apel·lar directament al lector amb missatges contundents i, sobretot, emotius. El seu registre lèxic era ben sovint col·loquial, en ocasions fins i tot vulgar, amb una tendència natural a la sentència, a la frase curta, a l'epigrama fàcil, al refrany alligador. Al darrere no hi havia una construcció literària, ni una voluntat d'estil manifesta; en realitat, era una transcripció d'un pensament en veu alta, amb un marcat biaix cap a l'oralitat. Allò dotava el seu text de naturalitat, i presentava les seues idees sense matisos, sense cap precaució, ni cap recurs retòric elaborat. Res més lluny d'ella que l'actitud escèptica de Montaigne o de Joan Fuster. En realitat, escrivia el que pensava, i presentava aquell pensament tal qual li havia arribat a la ment, sense imposar-se massa filtres ni exercir cap tipus de contenció o d'autocensura. Aquesta *honradesa* de dir el que pensava, aquesta actitud de llevar-se les màscares de la hipocresia i parlar sempre des de la *seua* probitat (i tot sovint en nom de tots els valencians), la va dotar d'una credibilitat inimaginable.

La seua columna, d'aquesta manera, es va convertir a poc a poc en una mena d'oracle que els polítics, els empresaris, la gent de la cultura, llegien sempre amb una mica de por, tement ser ells algun dia les víctimes dels dards i impropèris de la periodista. Perquè rere aquella naturalitat, i aquell to desenfadat, rere aquella actitud sincera i impúdica, s'acumulava una gran violència. Això, junt amb les seues idees cada vegada més conservadores (la seua oposició frontal al matrimoni homosexual, a l'avortament, a les feministes, als ecologistes, als moviments nacionalistes d'esquerres, a tot allò que tinguera una vocació progressista i reformista), li va proporcionar molts lectors entusiastes entre la dreta valenciana més reaccionària.

Per això no pot estranyar un dels trets principals de la prosa de María Consuelo Reyna: el gran nombre i varietat de fal·làcies —moltes de les quals apel·len directament als sentiments del lector— que desplega. Les fal·làcies són arguments que es presenten com a vàlids però que en realitat no ho són (Santamaría i Casals, 2000: 170). L'ús de fal·làcies es pot realitzar d'una forma inconscient, per no dominar correctament el llenguatge o l'argumentació, o de forma conscient. En aquest últim cas, estariem davant del que anomenem *manipulació*. Tant la manipulació com la persuasió tenen un component retòric, però allò que les diferencia és l'aspecte ètic. Segons la professora Natividad Abril Vargas (1999: 83), en la manipulació es fa un ús especial del llenguatge que amaga subreptíciament uns interessos mai exposats amb claredat. Es mou en el terreny de l'ambigüitat.

Una de les fal·làcies més utilitzades per María Consuelo Reyna és la fal·làcia *ad hominem* o l'argument contra la persona.

Aquesta consisteix en la utilització de l'atac i la desqualificació personals per a posar en dubte els interessos o opinions d'un individu determinat. Com ara en aquest article titulat «La muy “científica” manipulación de la historia y la dominación por la fuerza de la cultura», on atacava Prat de la Riba i l'escriptor Joan Fuster:

Y Prat de la Riba, en el colmo de la desvergüenza, llegó a decir que la cultura hay que dominarla por la fuerza. Por cierto, esta especie de dios del nacionalismo catalán —piensen en la época en que está escrito el libro— tiene un ramalazo nazi de mucho cuidado que, por supuesto, se ha ocultado amorosamente.

Pero el máximo de la caradura quizá lo alcance Joan Fuster, excelente articulista, gran lector, pero que manipulaba la historia como bien le parecía para adaptarla a sus deseos políticos con desprecio total a los «puristas que, en nombre de la historia», no aceptan lo de país valenciano. O sea que Fuster, de rigor intelectual... 0.

María Consuelo Reyna, «La muy “científica” manipulación de la historia y la dominación por la fuerza de la cultura», *Las Provincias*, 25 de maig de 1997.

En dos paràgrafs, María Consuelo Reyna desqualificava Prat de la Riba (posicionat-lo en el nazisme) i també Joan Fuster (un «manipulador» amb gens de «rigor intel·lectual»), i de pas les seues idees de reivindicació nacional per a Catalunya i el País Valencià. Reyna feia servir molt sovint aquest tipus de fal·làcia ofensiva, en una mena de judici sumaríssim. L'afectat per les desqualificacions i exacerbacions de la periodista no disposava de cap possibilitat

de rèplica, per ser ella qui dirigia el diari, i qui decidia què es publicava i què no. Un altre exemple aclaridor del *modus operandi* de la periodista es troba en el següent article, titulat «Los “incultos” que defienden la lengua valenciana»:

Romero, Lerma, Bevià, Taberner, Gloria Marcos y un largo etc. de dirigentes proclives al catalanismo insisten una y otra vez en su dogma, en su verdad científica inmutable, lo cual es una contradicción porque no hay nada más mutable que la ciencia y el lenguaje de los pueblos.

María Consuelo Reyna, «Los “incultos” que defienden la lengua valenciana», *Las Provincias*, 22 de maig de 1997.

Amb l'acusació de «catalanistes», o «proclius al catalanisme», María Consuelo desacreditava qualsevol opinió sobre el valencià o la cultura valenciana que formulaven aquests polítics. De fet, aquesta estratègia va ser la més utilitzada per part dels *blavers* per a desautoritzar l'esquerra. Qualsevol aposta cultural, lingüística o política provinent dels valencianistes d'esquerres o no era estrangeritzada i pràcticament proscriu mitjançant la qualificació de «catalanista». Una tàctica encara utilitzada, i amb bon rèdit electoral, per part de la dreta valenciana.

En altres ocasions feia servir la ironia en aquests atacs a la persona. Les expressions iròniques i sarcàstiques són una fórmula molt utilitzada en els seus escrits per a realitzar crítiques personals, amb tota mena de desqualificacions directes. Així, podia apel·lar directament a l'alcalde Pérez Casado amb un to condescendent, amb el qual pretenia posar-lo en evidència: «Ricardo,

corazón, ¿pero tú sabes lo que has dicho?»;² al president Joan Lerma es referia com «el honorable Lerma»³ en un to clarament jocos, i al president socialista de les Corts, Antonio García Miralles, li deixava caure: «¿Sabbe, cultísimo don Antonio García Miralles, cuánto se podría llegar a pagar por una pintura, un mosaico o una columna romana en el mercado de antigüedades?»;⁴ deixant entreveure que no coneixia el valor del patrimoni cultural i, per tant, era un inculte.

Però no sols les persones físiques eren objecte d'aquests tipus d'atacs per part de la periodista, també es trobaven en la llista mitjans de comunicació contraris a la seua línia editorial com *El País*,⁵ col·lectius tan amples com «els catalans» o institucions com la Universitat de València. En aquest sentit, el sociòleg Vicent Flor destaca, en el seu llibre *Noves glòries a Espanya. Anticatalanisme i identitat valenciana* (2011), el component anti-intel·lectual del moviment *blaver*. Un bon exemple d'aquests atacs contra la Universitat per part de Reyna es pot llegir en aquesta columna titulada «Ni Universidad, ni literaria»:

[...] la marginación del castellano proviene de los dirigentes de la actual Universidad Literaria, entonces habrá que empezar a pensar que detrás de la potenciación del «valenciano» (con comillas puesto que ellos no se refieren al valenciano), hay algo más. La Universidad Literaria, al paso que va, dentro de poco, ni Universidad, ni Literaria, sino reducto de un grupo de señores que quieren ir contra lo que precisamente es la característica lógica de los intelectuales: su universalidad.

María Consuelo Reyna, «Ni Universidad, ni literaria», *Las Provincias*, 29 de juny de 1986.

Un esment especial mereix «La gota», un epígraf que sovint María Consuelo Reyna incloïa en la seua columna. Es tractava de tan sols un paràgraf de text on la periodista s'ocupava d'algun tema que pensava destacar, generalment de forma negativa i contundent. Moltes vegades «La gota» estava dedicada a alguna personalitat, com ara aquest article en què parla del conseller socialista Joan Romero:

Joan Romero está de los nervios. Pues tome tila, querido mío. Que si algo tenemos claro los valencianos es que, a partir de ahora, se va a cumplir lo que dice el estatuto de autonomía que ustedes, acompañados de la charanga del Bloc, incumplieron: las lenguas de la Comunidad Valenciana son la valenciana y la castellana. Ninguna otra.

María Consuelo Reyna, «La gota», *Las Provincias*, 28 de juny de 1995.

De vegades, emprava «La gota» per a continuar amb les hostilitats ja iniciades en altres articles, en una estratègia reincident que li era molt pròpia, i que feia que les seues víctimes seguien amb atenció i temor les seues digressions (aquella «gota» era, en certa manera, una mena de «gota malaia»). Poc importava el tema que la periodista estiguera tractant en la seua columna. En «La gota» es permetia introduir una reflexió, totalment nova i breu, una invectiva tan punyent com explosiva. D'un article sobre la transició passava a criticar virulentament el president de la Generalitat de Catalunya, Jordi Pujol:

Pujol quiere que la Generalidad catalana recaude todos los impuestos. Y quedárselos, claro. Vale. Pero, a partir de ahí, que se paguen ellos sus historias. Que ya está bien

eso de ser independentista a la hora de pagar y amante de la unidad de España a la hora de cobrar.

María Consuelo Reyna, «La gota», *Las Provincias*, 24 de novembre de 1998.

Però de la mateixa forma que les columnes de Reyna atacaven d'aquesta forma als polítics, generalment de l'esquerra, també podia fer emotius i bells semblants dels seus afins, amb veritables exercicis de veneració. Mentre estigmatitzava aquells que no responien a la seua línia de pensament, la periodista també exposava models de conducta caracteritzats generalment pel fet de ser *bons valencians*. D'aquesta manera descriu Paco Domingo, fundador de l'associació valencianista i anticatalanista «Valencia 2000»:

Ayer murió Paco Domingo, un hombre bueno, un gran valenciano que, durante años, cuando los vientos iban por otros derroteros, luchó como nadie por el valencianismo. [...] Creó, a mediados de los 70, Valencia 2000 y, desde allí, invirtiendo dinero, tiempo y toda la energía que le permitía su mala salud de hierro, luchó por el valencianismo.

Fue el lugar desde donde se organizaron manifestaciones en defensa de la Senyera, de nuestra identidad. [...] Y si no hubiera sido por él, quizá hoy estaría la cuatribarrada ondeando en la Generalidad.

María Consuelo Reyna, «Paco Domingo», *Las Provincias*, 21 de gener de 1996.

Tant en la utilització de la fal·làcia *ad hominem* com en la modelització de persones, un dels eixos que Reyna destacava

o qüestionava principalment era la «valencianitat» dels individus. En aquest sentit, recorria amb molta freqüència a la fal·làcia *ad populum*, erigint-se ella en la portaveu de la valencianitat, i apel·lant al poble a seguir la ruta que marcava. Segons Santa-mària i Casals (2000: 252), aquest tipus de fal·làcia consisteix en «el raonament elaborat apel·lant a l'emoció». Es tracta de projectar missatges amb grans dosis d'excitació o indignació, sempre amb l'objectiu de remoure les entranyes del lector, com ara en aquest article de títol tan eloqüent com apocalíptic «¿Reino de Valencia o País Valenciano? Última oportunidad»:

Hoy, a las cinco, gran parte del pueblo valenciano acudirá a la manifestación para reivindicar nuestro derecho a usar el nombre tradicional de nuestra comunidad (Reino de Valencia), nuestra bandera (la senyera coronada) y una de las dos lenguas usadas por el pueblo valenciano (la valenciana). Es absurdo tener que salir a la calle a pedir lo que es nuestro.

María Consuelo Reyna, «¿Reino de Valencia o País Valenciano? Última oportunidad», *Las Provincias*, 12 de desembre de 1981.

Com es veu, un dels recursos emotius que emprava María Consuelo Reyna insistentment era la referència al «poble valencià», ben sovint amb un to victimista, i a elements que considera definitoris de la identitat valenciana (observeu l'ús reiterat del possessiu *nostre*). En les seues columnes, es presenta com la seua defensora, com la gran valedora enfront d'altres elements interns i externs que pretenen imposar tradicions foranes, alienes al poble valencià. I en aquest sentit és habitual la referència

als catalans com un poble que pretén aprofitar-se dels valencians, arrabassant-los les seues senyes d'identitat, per així assimilar-los a un projecte de caire imperialista de Països Catalans. Dins de l'emotivitat, Reyna utilitzava el recurs a un imaginari valencià que construïa al voltant de la senyera, l'himne i la «llengua valenciana». Un bon exemple n'és el final de l'article anterior, on acaba citant, ni més ni menys, una estrofa de l'himne regional valencià. Una emotivitat reforçada a més per l'ús de la tipografia, per emprar les majúscules i els signes d'exclamació:

Es la tercera, la última y la decisiva. Por todo ello ¡TOTS A UNA VEU GERMANS VINGAU!

María Consuelo Reyna, «¿Reino de Valencia o País Valenciano? Última oportunidad», *Las Provincias*, 12 de desembre de 1981.

Amb aquest article, María Consuelo convocava els seus lectors a la manifestació d'aquell mateix dia a València, a favor de la denominació Regne de València, la independència del valencià i la senyera amb franja blava. A més d'aquesta apel·lació patriòtica, a un pas del crit del Palleter, tota la portada del diari estava ocupada per una fotografia d'una senyera amb franja blava. Recorrent sempre a l'emotivitat, la periodista prenia la paraula en nom dels valencians i s'alçava com la seua portaveu, manifestant sense cap escrúpol les seues filies i fòbies. Segons Castelló (1997: 36), per a *Las Provincias*, «sota el nom de “poble valencià”, “els valencians”, “la Comunitat Valenciana”... s'amaga una realitat que pensa de manera uniforme respecte al tema». Amb aquest recurs, el diari aconseguia equiparar la seua postura amb la de tot un poble, posant en dubte la pertinència a aquesta col·lectivitat

d'aquells que no pensaven d'igual manera. En definitiva, es tractava de contraposar el poble valencià, la seua llengua i la seua cultura, a la del poble català, difuminant d'aquesta manera una part de la identitat valenciana i de la seua història. Es creava així la divisió entre valencians *bons* (*blavers*) i valencians *dolents* (*catalanistes*).

María Consuelo Reyna era ben conscient que *Las Provincias* jugava un paper clau en la política valenciana. Per això no dubtava a utilitzar la fal·làcia *ad baculum*, o el xantatge basat en el seu poder, per a intentar atacar la gent que pensava de manera diferent o actuava fora dels seus interessos, arribant fins i tot a reprovar l'alcalde de València, Ricard Pérez Casado, el qual va ser víctima de nombroses crítiques i atacs xantatgistes:

Si el señor Pérez Casado quiere, hablaremos de todo eso. Y lo contaremos con pelos y señales. Y contaremos con pelos y señales las veces que él ha venido a pedir árnic a este periódico y, pensando siempre en la concordia del pueblo valenciano, se ha hecho caso de su petición.

María Consuelo Reyna, «Las increíbles declaraciones de Pérez Casado», *Las Provincias*, 17 d'octubre de 1981.

Però no només els polítics de l'esquerra rebien aquestes amenaces basades en el poder mediàtic del diari. El president de la Generalitat Valenciana Eduardo Zaplana, va ser objecte d'aquest tipus d'avertència durant el seu primer mandat al capdavant del Consell. En el text, Reyna deixava entreveure el seu paper actiu en la victòria del PP al País Valencià (l'enquesta a què fa referència va ser publicada en *Las Provincias*) i titllava de «perillós» que el president

s'allunyara del sentiment del «poble» potser perquè podia perdre els favors del diari que l'havia ajudat a arribar al poder. En aquesta columna s'hi manifesta de manera especialment clara la virulència del seu to i el xantatge al que sotmet al polític:

Y ahora mi querido presidente Zaplana y mi querido conseller Villalonga, pueden ustedes hacer lo que quieran. [...] Pero yo de ustedes lo que haría con el dichoso decreto [d'homologació de títols entre català i valencià] sería un avioncito de papel... para echarlo directamente a la papelera.

Ahora bien, si lo que quieren es enfrentarse al 84,4% de la población, pues nada, adelante queridos míos y que las próximas elecciones os vaya bonito.

Y no me vengan con la historia de que las encuestas esto y lo otro.

Estas mismas encuestas Gestafo, cuando nadie daba un duro por el hoy presidente Zaplana, anticiparon, muchos meses antes de que se produjeran las elecciones, que derrotaría al PSOE y estaría cerca de la mayoría absoluta. Y las ganó y estuvo cerca de la mayoría, ¿no fue así, señor presidente?

Pues con esto de la lengua valenciana igual. Y, presidente Zaplana, gobernar contra el sentimiento de todo un pueblo es peligroso. Muy peligroso.

María Consuelo Reyna, «Tan sólo el 8,7%», *Las Provincias*, 29 d'octubre de 1995.

Per últim, les columnes i «La gota» de María Consuelo Reyna tenien un complement en una secció del diari denominada «El Cabinista», on lectors anònims deixaven els seus missatges, molts d'ells criticant obertament i sense embuts els polítics valencians. En aquests missatges (que tenen

una sorprenent coincidència amb l'estil de la pròpia directora i que no s'ha de descartar que molts d'ells foren escrits per ella) es lloava el gran paper que estava realitzant el diari en la defensa de la cultura valenciana:

Esto es para dar las gracias a la directora de su Periódico, señor Cabinista. Gracias. Es para agradecer a doña María Consuelo Reyna que diga las cosas como son... que en su «Gota» diga exactamente del señor Tarancón lo que todos pensamos... Que con el futuro y la cultura de una tierra no se puede jugar...

«Mis hijos no estudiarán este año el supuesto valenciano», *El Cabinista. Las Provincias*, 10 de setembre de 1999.

DECADÈNCIA I CAIGUDA DE MARÍA CONSUELO REYNA

El discurs de María Consuelo Reyna, des de 1978 fins a 1999, es va centrar en la defensa del que ella entenia com el poble i la llengua valencianes. Per a aquest fi, va atacar durament els seus adversaris polítics i va realitzar un discurs clarament manipulador, recurrent normalment a l'ús de fal·làcies i apel·lant principalment a les emocions dels lectors. El seu estil es va caracteritzar doncs per aquest tret distintiu, deixant en evidència una manipulació conscient dels fets per tal d'adequar-los als propis interessos, emprant per a aquest fi tota mena de recursos retòrics, de vegades d'un xaronisme i vulgaritat tan grans, o d'una reprovació tan càustica i satírica, que estava a un pas del greuge delictiu.

El seu discurs es basava en una contraposició entre els interessos del poble

valencià i els d'uns valencians catalanistes: valencià *bo* contra valencià *dolent*, Regne de València contra País Valencià, llengua valenciana contra català. Amb aquesta simple dicotomia de termes, María Consuelo Reyna va obligar els seus lectors a elegir estar en un bàndol o un altre, presentant com a incompatible, per exemple, defensar els interessos valencians i la unitat de la llengua. Reyna i *Las Provincias* (on caldria incloure un bon nombre de columnistes fixats per la directora, com ara Vizcaíno Casas, Xavier Casp, José Luis Torró, Vicent Ramon, Manuel Lloris, etc., que actuaven com disciplinats ariets al seu dictat) varen articular el discurs dels anticatalanistes i varen configurar una realitat del País Valencià dividida en dos estereotips ben diferenciats de valencians. L'agressivitat i la contundència de les seues opinions quedaven patents en les seues columnes, amb l'atac directe a personalitats del món intel·lectual i polític, entre els quals destacaven determinats polítics del PSPV i EU, institucions com la Universitat de València o figures clau del valencianisme, com ara Joan Fuster. A través del seu discurs va aconseguir deslegitimar aquestes veus, desnaturalitzant-les, estigmatitzant-les i situant-les com a enemics directes dels interessos valencians.

En 1999, la important davallada de vendes de *Las Provincias* en benefici de *Levante-EMV*, el seu competidor més directe, va motivar que el consell d'administració de l'empresa (FEDSA), compostat entre altres per cosins i germans de la periodista, decidís el seu cessament. El seu paquet accionarial fou comprat pel grup Vocento, que va agafar les regnes del diari. La seua última columna en aquest mitjà es titulava «Así se habla, presidente Zaplana», i per ironies del destí resulta un excel·lent resum del seu estil:

El presidente Zaplana es persona prudente donde las haya, respetuoso con las ideas ajenas y no entra en polémicas... salvo que alguien pise la raya que no hay que pisar, la que pisó Maragall cuando se ofreció para consensuar cuestiones lingüísticas. Demostró que es igual que Pujol siempre ávido de meter la nariz donde nadie le llama.

María Consuelo Reyna. «Así se habla, presidente Zaplana», *Las Provincias*, 14 de setembre de 1999.

En aquesta columna Reyna introdueix una nova fal·làcia, en aquest cas una flagrant dicotomia, en tractar Zaplana de president i no donar-li el mateix títol als seus homòlegs catalans: Maragall i Pujol. Siga com siga, poc després de la seua destitució, María Consuelo Reyna, junt al seu marit, Jesús Sánchez Carrascosa, va posar en marxa el *Diario de Valencia*, on va continuar amb la seua columna, prenent el títol de «La gota». Més tard, també ho faria en *El Mundo*, i amb el mateix nom, marca gloriosa de la casa. No obstant, la periodista va anar perdent influència fins a desaparèixer per complet dels mitjans valencians.

Així i tot, les conseqüències del discurs anticatalanista de María Consuelo Reyna i *Las Provincias* es poden veure encara avui en dia, amb la persecució i tancament de les emissions de TV3 al País Valencià, o en el fet que el terme *catalanista* encara siga obertament utilitzat per a desqualificar els oponents polítics. Tot plegat deixa en evidència el gran poder d'influència que la periodista va exercir durant la seua etapa en *Las Provincias*, i com els recursos que va utilitzar en el seu moment han aconseguit convertir-se d'alguna manera en part consubstancial de la identitat de la dreta valenciana.

D'altra banda, María Consuelo Reyna és un exemple clar del poder de la premsa en la política. Ha estat sens dubte la periodista més influent de les últimes dècades al País Valencià, fins al punt que no és possible trobar avui dia un líder d'opinió amb la seua capacitat de mobilitzar la societat. El seu espai no ha estat ocupat fins al moment per cap altre columnista. La crisi general de la premsa i la dependència dels diaris valencians de grans grups forans ha fet que actualment no existesquen columnistes valencians amb aquella enorme capacitat per a generar opinió i debat al voltant de les qüestions valencianes. Es pot dir que, per a bé o per a mal, des d'aleshores no hi ha hagut cap altre periodista amb la capacitat d'influència política que va tenir María Consuelo Reyna en la seua època.

Ara bé, la periodista va fer un ús il·legítim de la llibertat que li conferia la tribuna del diari, taint la confiança que s'havia dipositat en ella, i conduint aquest mitjà a un radicalisme que a la llarga li ha estat molt perjudicial. Possiblement, la poca influència que té *Las Provincias* a hores d'ara en la política valenciana és també una trista herència de la mala praxi periodística de María Consuelo Reyna. Si, com deia George F. Will, el que distingeix un columnista valuós és la seua particular manera de veure el paisatge, després de la mirada de María Consuelo Reyna, i del seu columnisme incendiari, a un pas del terrorisme cultural, el «paisatge valencià» mai més tornaria a ser el mateix. I tampoc, és clar, el diari *Las Provincias*, que fins aleshores s'havia caracteritzat per la defensa honesta dels interessos i de la cultura dels valencians. ▢

REFERÈNCIES

- ABRIL VARGAS, N. (1999): *Periodismo de opinión*, Madrid, Síntesis.
- BELTRAN, A. (2002): *Els temps moderns: societat valenciana i cultura de masses al segle XX*, València, Tàndem.
- CASTELLÓ, E. (1997): «Com es (des)fa una llengua. *Las Provincias* i el conflicte lingüístic», dins *IV Jornadas Internacionales de Jóvenes Investigadores en Comunicación. Actes*, Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona.
- DOMÍNGUEZ, M. (2010): «Examen del columnisme valencià. Els gèneres d'opinió en els mitjans escrits valencians», *Arxius de Ciències Socials*, 23, pp. 93-101.
- FLOR, V. (2010): «La instrumentalització mediàtica de la identitat valenciana. El discurs anticatalanista de *Las Provincias* (1978-1999)», *Arxius de Ciències Socials*, 23, pp. 113-122.
- (2011): *Noves glòries a Espanya. Anticatalanisme i identitat valenciana*, Catarroja/Barcelona, Afers.
- GRIJELMO, Á. (2001): *El estilo del periodista*, Madrid, Taurus.
- MATEU, A. i M. DOMÍNGUEZ (2011): «Inicios del columnismo ambiental en la prensa española. La campaña de *Las Provincias* sobre la urbanización de El Saler», *Zer* [Bilbao], 30, pp. 171-187.
- (en premsa): «La retòrica en el periodisme de María Consuelo Reyna: l'anticatalanisme en la premsa valenciana». *Comunicació. Revista de Recerca i Anàlisi*.
- (en premsa): «*Las Provincias* i l'inici de l'ecologisme valencià. Les columnes de María Consuelo Reyna sobre El Saler i el llit del riu Túria», *Anàlisi. Quaderns de comunicació i cultura*, [Bellaterra, Barcelona].

SANTAMARÍA, L. i M. J. CASALS (2000): *La opinión periodística. Argumentos y géneros para la persuasión*, Madrid, Fragua.

VIADEL, F. (2010): «Premsa, poder i anticatalanisme: la vigència de *Las Provincias*». *Arxius de Ciències Socials*, 23, pp. 103-112.

XAMBÓ, R. (2001): *Comunicació, política i societat. El cas valencià*, Valencia, Edicions 3i4.

1. Vegeu l'editorial de l'11 d'abril de 1978.
2. María Consuelo Reyna, «¡Ay!», *Las Provincias*, 10 de març de 1984.
3. María Consuelo Reyna, «Recuperamos el escudo», *Las Provincias*, 3 de desembre de 1985.
4. María Consuelo Reyna, «Se lo compro, don Antonio», *Las Provincias*, 21 de juliol de 1989.
5. En un article publicat el 8 d'agost de 1991, «Dogma de fe», María Consuelo Reyna qualificarà *El País* com a «pro-gubernamental diario madrileño», «diario oficialista», «oráculo de la Moncloa», «dogmático» i «fundamentalista».

Subscriu-te ara a Mètode!

**I rebràs la col·lecció completa de les «Monografies Mètode»,
una col·lecció de llibres de divulgació valorada en 50 euros**

Revista de referència de la
Xarxa Vives
d'universitats

Subscripcions (4 números l'any):
25€ per a Espanya, 40€ per a l'estranger.
www.metode.cat